

HENRI CHABROL

LA MESSORGO DÓU MABRE

**COLLECTION DES AMIS DE LA LANGUE D'OC
PARIS
1966**

LA MESSORGO DÓU MABRE

Pèr li draiòu de la pinèdo resquihouso, quet pantai amoundaut m'aduguè sus lou baus de roucas blanc, d'ounte vesiéu vers lou soulèu que falissié mounta la mar de laco roso, e souto iéu lou verd oundejamen di pin, oumbro e trelus? Darrié, quâuqui mouloun de pèiro enroumegado, çai e lai.

Fuguè 'n castèu, ounte de femo an ris, venènt d'Iero, o Marsiho, e bessai an ploura; sabié rèn.

Un aucèu fusè d'un éuse, e me sounè. Veguère un tros de muraio, em' uno mita de fenestroun.

Dins li rouino de la capello poulideto, tras l'erbo, sus si lauso jouncho, dous jasent de mabre, dins sa pas, uei barra, m'esperavon.

Lou chivalié, 'mé soun auberc e soun espaso, e soun èume pausa ras de sa caro liso, avié 'no majesta seriouso e quâsi tristo.

Elo, li péu sarra soutu lou capeiroun, risoulejavo au cèu — de quinto benurânço? Sa raubo èro proun longo — emai soun pitre nus; e si man, escapant di mancho tant estrecho, pèr prega, sus li sen redoune se pausavon coumo se becon dos tourtouro sus lou nis.

Tenié si pèd tanca sus sa fino lebreto, testimònì d'amour e de fidelita.

Mai dins lou calabrun pèr lou mabre esclargi d'uno palo lusour, e dins la soulitudo tranquilo e mudo ount se passejavo moun raive, un pichot crid doulènt coumo uno letanìo sourtiguè de la castelano; e de sa raubo, entre si pèd, espelissié un grapaudas! Lourdamen rebalè soun vèntre sus li cambo, sus li cueisso e li bras e li sen e li man e lis uei e li bouco; e de-fes s'arrestavo e badava au cèu sourne. Or s'escartè jamai, coumo se n'avié pòu o respèt o pieta, vers lou chivalié cande e flouri d'aubespìn.

A la fin, davalè dre dins la fourcaduro, vau de touto noublesso e de touto infamìo. Inmoubile, nisa coumo de mabre negre dins esto car de mabre, emé sis uei lusènt fissavo l'oumbro; e iéu dins l'oumbro tremoulant, pivela, m'aprouchave; à geinoui sus la lauso, aro metiéu mi man sus li man de la femo, aro à cha pau sentiéu soun amo tras lou mabre, aro pèr iéu vivié, dóu tèms que soun istòri dis uei round dóu grapaud passavo dins mis uei, e qu'ausiéu lou secrèt counta pèr lou silènci.

I

Qu'avié toumba de plour sus la plus auto tourre, Agnès, quand partiguè Ramoun pèr la Crousado! Sièis mes avié lucha 'mé touto sa tendresso emai touto sa car, pèr lou garda.

Mai éu, s'amavo sa mouié coumo lou vòu Jèsus, s'èro bèn soun soulèu e sa font de bonur e sa benedicioun quotidiano de Diéu, soun Diéu, l'amavo mai que si niue de sagan, d'ount revenié vers Éu coumo s'avié peca.

Soun terrèstre segnour, tambèn l'afeciounavo, proun fièr d'estre «soun ome e soun fidèu vassau: Carle, comte d'Anjou e comte de Prouvènço, e fraire dóu sant Rèi Louis, lou Rèi de Franço.

Éli, despièi sièis mes, dóu coustat dóu Levant vougavon tóuti dous, em' Anfos e Roubert comte d'Artés et de Peitié, sis àutri fraire, emé Guilhèn de Flandro, Ugue du de Bourgougn, Jan comte de la Marcho, e Mounsegne Gautié e Mounsegne Baudouin de

Rems, et li baroun, e la flour de la Glèiso, e tant de chivalié envoula d'Aigo-Morto, emai lis autre d'Iero, sus milo nau, cargado d'ome e de chivau, e d'uno inmènso fe, que fasié proun vergougno à Ramoun, quouro Agnès à soun coustat fielavo en cantant; éu se rousigavo d'impaciènci.

Enfin, quand soun ami Pèire de la Grand Font — que soun castèu èro quiha sus lis Aupiho — galoi d'estre sauva d'uno orro malautié, coume èro véus, soulet, gaiard e barrulaire, jurè de se crousa, Ramoun em' éu louguè uno nau à Marsiho, arrenjè sis afaire, mandè souna si sèr, chausiguè li meiour que voulien lou segui, franc soun fraire de la, Jan — qu'aurié de seca li lagremo d'Agnès; dins dous cofre ferra meteguè raubo, arnés, la grand tapissarié (que barrarié sa tèndo) ounte li man d'Agnès leissavon soun perfum, un esmaut limousin que sa bello en plourant enlevè de soun sen, la Crous qu'èro en sa chambro, e lou brèu resumit di Sàntis Escrituro escri tout en latin dins l'escolo di mounge.

Douçamen escartè soun Agnès pèr prega fin qu'à l'aubo.

Un aucèu cantè.

Tout èro lèst.

Beisè sa femo au front; elo, beisè l'espaso, coumo avié fa Ramoun quand l'adoubè soun paire.

A chivau partiguè, 'mé soun jouine escudié e si varlet.

Agnès sus la tourre mountè...

Dins lou soulèu, dins la largado o lou mistrau que fasié claqueja l'auriflamo de sedo, sènsou touca li plat paua pèr si servènto, quatre jour, agachè dóu coustat de Marsiho; fin-que, d'aqui, venguè 'no grando velo roujo.

Ié semblè que vesié Ramoun dre sus la pro.

Alor, davalè lou draïòu dintre li pin. A la pouncho de la calanco, ras de l'aigo, dins li dardai dóu sèr daura, risènt, plourant, boulegavo, quàsi folo, sa capo blanco. La nau passavo plan, la mar miraiejava...

Subran, d'uno calour furioso trevirant, se desvetiguè; nuso, avancè.

De si man quouro óufrant si dous sen, quouro lis aparant, uei barra, gemissié dins li flot que lipavon...

Sus l'azur vióulet la nau s'èro esvanido...

Éu, pèr lou long camin di rebat sus lis erso, trop luen pèr avé vist mai que jo de gabian dins lis estrambord blanc de sa femo aferado, mandavo soun amour inquiet.

La roujo velo tiblavo sus sa tèsto apielado au grand mast, dóu tèms que soun ami Pèire e lou capitàni barjacavon en poupo, e que quàuqui marin fasien sauta li dat sus un barriéu de sardo.

— Agnès, ma mìo Agnès, murmuravo en soun cor, se m'en vau eilalin, es pèr sauva toun amo emé la miéuno! Agnès, digo, lou sabes bèn? Amigo castamen culido, digome perqué fas tremoula ma pudico fisanço, perqué voles qu'Amour siegue un soulèu cremant! Jèsus! Pèr vosto Crous, pèr voste Sant Sepulcre ounte vène prega, fagués que garde fe dins la fe de ma mìo, e que siegue sa fe noblo cadeno, au liò di cadeno de ferre!

— Sire Ramoun, auren bèn lèu leissa Prouvènço darrié! fasié lou capitàni.

— Diéu nous amo, e nous mando bon vènt! Se noun calo Labè, dins mens d'un mes veiren neste sant Rèi, à Cipre!.

Mai vaqui qu'enrabia, l'Aguieloun escrachè lou Labé, pièi butè la nau à la derivo; tant, qu'un matin, coumo un ginjarro gigantesc, veguèron s'alounga la plajo sarrasino. Darrié lou prèire, alor, darrié la Bono Maire que floutejavo sus li bandiero de sedo, tótutis ensèn sarra dins la proucessiou, virèron à l'entour di mast.

E li chivau, balouta pèr li flot dins la calo sournouso, endihavon, tras li cantico e li preguiero e l'agueloun siblant dins li cordo e li sàrti.

Li terrìbli rounflado à cha pau mouriguèron dins la meravihouso, aureto que d'à-poupo 'mé sis alo d'azur fasié fusa la nau sus uno mar d'argènt lis, ounte li dòufin broudavon l'oundejant riban d'acoumpagnado.

Aquelo niue, Ramoun, alounga sus la pro, pantaiavo, bressa pèr lis aigo inchaiènto, que bressavon tambèn l'innoumbrable estelan; quand, tras esto clarour tremoulanto, di toumples dins lis uei de Ramoun plen dóu raive d'Agnès mountè 'no formo blanco e bello, li sen dre, si long péu serpejant à l'entour de sis anco e de sa soupllo co lusènt d'escaumo d'or.

E Ramoun, se clinant sus l'aigo, ié risié, l'ausié que lou sounavo:

— O moun chivalié, vène!

Respoundié: — Moun Agnès tant bello, m'as segui!..

Poutounejavo l'auro fresco...

Tout-d'un-cop, afouli, barbelant, derrabè de soun pitre lou crucifis d'argènt:

— Vese...! O, Crist, sauvas-me!..

Lis uei dubert, contro l'image pivelaire lou pourgissié.

Mai dins lis aigo i'avié rèn que lis astre tardie s'esvanissènt dins l'aubo. Eila, lou camp dóu Rèi de Franço e di Crousa finissié d'estela lou ribeirés de Cipre...

II

Dins lou vaste castèu souleto, Agnès s'enuio.

Si servènto an bel à canta roussignoulet en escoubant lou darrié cèndre dóu fougau — que l'ivèr fuguè dous, e lou printèms espincho — Jan, lou fraire de la de Ramoun, brave ami, fiéu d'un sèr, mai louja proche dins la touriho, a bèu, 'mé sis uei blu coumo li de soun mèstre, à la prega:

— S'anavian plan, ma gento damo, dins li prat de la couumbo, ounte li courbo-dono fan de tapissarié coumo la que teissas?:

Sa raubo de drap gris i'empresounant lou còu, lou capeiroun sarrant li péu e lis auriho, sus sa cadiero à bras, de chaine escrincela, se tèn mudo, inmóbil, e viro sis uei triste di làrgi plat d'estam pausa sus l'estanié au lié que se vèi pèr la porto entreduberto, inmènse, souto li coulouno de soun pàli.

Subran, se ié bandis, folo, en barrant la chambro; grafigno li cuberto, e baiso li linçòu e lou mantèu fourra de vaire que Ramoun pourtavo lou sèr que la prenguè: dins soun cor soufris, e se languis dins sa car qu'un fiò brulo, pu fort que sa vergouchno e pu fort que sa fe, sa fe davans Ramoun e sa fe davans Diéu!

Pamens, un bèu matin qu'espi 'mai ferigoulo, roumanin, pin, ciprè, éuse, ensèn la sounavon, prenguè lou caminet que s'en vai pèr li bos luen de la mur, que i'èro en òdi.

Quàuqui sèr tancavon la destrau o ligavon de fais: s'esquichavo contro li trounc, pièi s'esquihavo; perqué? Noun lou sabié...

Mai, quouro pareiguè sus un gai planeštèu tout-bèu-just coutreja, decoura de pesseguié rose, un castelet moudèste, mai soulide, em'un èr de jouvènt, alor, Agnès sachè pèr quau èro vengudo...

— Es bèu, toun Ramoun, o, 'mé si péu blound, sa voues tant douço (emai siegue poudènto e mestrejanto), soun biais tant gracious, soun sourrire amistous, e 'questo pureta dóu regard que penetro, e que tuo dins l'iòu l'engano e la messorgo.

Mai t'estounes, Agnès, que siegue malancòni e proun lourd, lou respèt mescla dins ta tendresso: ames lis aloues fica sus ti roucas, rufe, dur, e que si pounchoun te fan sauna, mai si flour soun li candelabre dóu soulèu!

Te souvènes de l'an passa dins lou castèu de la Grand Font, ounote Ramoun t'avié menado, quand picavias di man pèr lou rèi dòu tourné, Gautié, qu'avié leva soun èume, e, saludant, te fissavo, 'mé sis uei negre subre-bèu dins sa caro brounzado ount la susour raiavo...

Agnès se passejavo entre li pesseguié... E Gautié la veguè dòu fenestroun.

Venguè risoulejant, en mantèu rouge, làrgi mancho, cambo moulado dins si braio de drap blu:

— Damo de moun ami Ramoun, d'aquéu miracle vole gramacia Nosto Damo à geinoui!.

Plus roso que li flour, Agnès lèu lou coupè:

— Permene ma doulour, segnour, noun pas ma joio, à l'asard... Moun segnour s'es crousa... Lou sabès?

— Lou sabe... Tristo es la soulitudo. Se pode, quaucofes... — Nàni.

— Mai se l'amista...

— Vous pregue au noum de Diéu, nàni!

— Mai, se davans mi chin la lebro fuso... vers la mar?....

Diguè pas rèn, e s'enanè.

Pièi, dins lou bos, virè la tèsto. Éu la badavo encaro, entre li pesseguié...

E venguè vèire Agnès.

E fuguè reçaupu...

Si varlet dins la court gardavon li chivau.

— Madamo, i'a de perdigau que nous bravejon tras la colo e li vau: largarai mi faucoun! O s'amas miéus, destacarai ma chinaredo, darrié lou senglié!... O se vous veniéu querre pèr cassa lis aucèu esparvié sus lou poung?

— Nàni, Segnour. Siéu bèn, dins la pas dòu castèu, ount espère en pregant... tambèn, — pèr qu'es lecite e qu'acò vous agrado — en charrant o jougant...

Alor venguè sènsò varlet. Pèr la fenèstro , Jan tèms en tèms agachavo.

Lis esca d'evòri lusissien entre éli.

Se teisavon. Agnès, lis uei ribla sus lou jo, desplaçavo pioun o badò.

Gautié countemplavo si man; pièi butavo soun rèi:

— Que n'en disès, Madamo?.

E, fissavo tant fort lis uei beissa, qu'Agnès li levavo, e vesíe si bouco e si dènt blanco.

— Esca mat! Acò vau-ti pas un poutounet?.

Ié baiavo si det, en guinchant vers la court...

Pièi, un jour que plouvié, que s'èron embarra, enfin baiè si bouco, emè tant de furour que s'espeimè, davans que fuguèsse trop tard.

E Gautié castamen, quand fuguè revengudo, partiguè, la beisant au front.

Alor Agnès courreguè dins sa capeleto, e se jítè sus lou sòu, bras en crous, ourlant, picant la pèiro 'mé sa caro:

— Moun Diéu! Siéu danado! Jèsus! Derrabas-me Gautié dòu vèntre! Qu'èi Satan!

Èi Satan que me mord! Ramoun! Ramoun! Ramoun!.

Pièi, de souscla desmesoulado, s'abaucavo, coumo un tourrènt di mount dins la plano espandi...

Lou raive, aquesto niue, i'óufriguè soun Ramoun dins un palais daura, plen de flour, de perfum, e de jo d'aigo dins li grand conco de mabre.

Ramoun la calignavo en d'ardènti caresso, — o chale, o voulunga misteriouso e novo!

— Mai, aro que mountavo au crestén dòu bonur, veguè Gautié, clina sus elo e si souspir!

Noun, Ramoun èro pas encaro à Babilouno, mai à mand de parti de Cipre vers l'Egitò, pèr la graci de Diéu, lou jour de Pandecousto, emé lou Rèi, la Rèino, et tóuti li Crousa, dès-e-vue-cènt veissèu, de pichot e de grand; alor tutto la mar sarié pas qu'uno velo!

Avien déjà carga li mountagno de blad tre-que lis avien descroutado dis erbasso, li bouto, li tounèu amoulouna pertout.

Aquéu reiaume nòu de Gui de Lusignan, la vilo ounte lou Rèi Louis s'éro istala emé si fraire e proun de comte, de baroun, d'archeveque, e li bourg, li village, li champ, tout s'anavo trouba vuide, après tant de brut, de trafi, de batèsto, emai de proucessiou, de fèsto, d'embassado e d'aparat reiau. Ramoun — que soun Segnour lou Comte de Prouvènço l'amavo tant que ié meteguè dins si cofre, pèr paga si marin, proun de liéuro tourneso — em' éu veguè li messagié dóu rèi Tartare, que Louis ié mandè 'no tèndo d'escarlato ount avié fa brouda milo image sacra; la bello Imperairis que de Coustantinoplo venié crida secours contro soun fiéu feloun; lou Sòudan d'Iconioun, que long de sa terrasso trelusien vint enormi gerlo d'or massis. Mai rèn nimai degun poudié leva la lagno dóu chivalié d'Agnès, franc de Diéu! Dins sa tèndo, se jitavo à geinoui; o, tre-que lou soulèu dóu cresten dis aut mount raiavo sus la plajo, s'embriagavo, soul, de la tristo vesoun de soun castèu eila tanca sus la calanco, e d'Agnès que dourmié nuso dins soun grand lié; e dis àutri castèu, à l'entour... e pensavo...

Subran, Pèire dóu cor lougié, soun fraire d'armo, lou sounavo; e Ramoun venié canta matino dins la capello, 'mé li sóudard e varlet que l'avien facho de bèu cèdre redoulènt.

Alor, reviscoula pèr Diéu, dins un ònisubre-bèu (un matin, barrulant dins la vilo, l'avié croumpa d'un Gré dins sa rèire-boutigo), — coumo i'avié moustra lou vièi escrinclaire d'Ais, que, vengu tres an embellis lou castèu peirenau, iémetié lou cisèu dins li man — escultavo à tout pichot cop un crucifis, en frenissènt — qu'èro pas luen, lou Mount Sacra! E lou Crist qu'escultavo èro pèr soun Agnès.

III

Sabié pas, malurous!, que mau-grat si lagremo, si crid, si juramen, coumo un gaudre asseca qu'espèro la chavano e raivo de glavas, Agnès en barbelant esperavo Gautié!

Mai li chin dóu castèu japavon pu jamai; pu jamai dins la court li ferre dóu chivau! Enfin, pèr la fenèstro au vènt de mai duberto, lou veguè que roudavo, agachant la muraio, e s'apielavo i pin que mounton de la mar.

Dins sa foulie costo que costo resouludo, de sang-fre passé davans Jan:

— Moun brave Jan, Netejes lou valat?... Qu saup ount es Ramoun? Que fai? N'en pode plus! Mourirai! Ah! fau qu'ane, qu'ane me desgounfla souleto dins la colo....

Virè lèu de l'autre coustat, pèr davala vers lis aigo mouvènto entre li pin clina.

Cercavo, aferounado; enfin, dins uno croto de rose ro, darrié 'n ridèu de cabrifuei flouri, troubè Gautié nega dins si pensado.

E Gautié la prenguè sèns mot dire; e fuguè, la croto, desenant, lou lié de si sagan!

— Anen, mi bèus ami! Fasès voula li remo! Laissen li grand veissèu ancra dins l'aigo founso: tout-aro, li chaloupo adurran li chivau. Zòu! que nosto galèro èi d'escussoun parado, de targo e de penoun pintouleja! Qu'èi brave noste segnour fraire dóu Rèi, que nous la baio! Juras tóuti 'mé iéu Pèire de la Grand Font d'estre fin-qu'à la mort, se fau, fidèu e prous! ... Lou troupèu dóu Sòudan, eila, que nous espèro, 'mé sis armarié d'or! Pèr Diéu e Nosto Damo, nautre li fissaren pu fort que lou soulèu! E ié faren teisa si cor e si timballo que nous roumpon la tèsto!... Ami Ramoun, fai gau de vous vèire galoi, enfin, soutu lis armo!... Mai vé! Vé la galèro à drecho! La dóu Rèi! Sant Danis! Sa bandiero i man di chivalié dre dins l'aigo lèu lèu s'aproucho de la plajo! Osco! Li mescrensènt viron brido!... Lou Rèi! Lou Rèi! Sauto à la mar! A l'aigo à sis eissello!

Escut au còu, èume sus tèsto, lanço en man! Sauten tòutis, ami! Vivo, vivo Prouvènço!
Pèr neste bon segnour, pèr lou Rei e pèr Diéu!..

Cassa coumo uno neblo, eila, de sautarello, li Sarrasin s'estènt envoula de la ribo e de
Damieto sa grand vilo, li Crousa, de pertout espandi, cantèron Te Deum. Souto uno
inmenso Crous bravejant la Mousqueto, Ramoun ageinouia dintre prèire e riche-ome,
sus si gauto sentié raja sa joio en plour...

Noun oublidavo Agnès, mau-grat lis enemi qu'à cha pau revenien, finot; fasien li
mousco à l'entour dòu valat; pièi, de niue, lou sautavon. Quàuqui cop d'aubaresto o de
lanço o d'espaso tras li tèndo e li blanc pavaioun: fugissien pèr quaùqui niue.

Alor Ramoun, tenènt de longo soun Crist d'ònus en man, plan-plan l'escrinclavo.

Un sèr qu'avié fini de travaia la caro, e sourtié dins lou clar de luno siau e dous, uno
oumbro s'aprouchè, mignoto, à pichot pas: uno femo; car lou camp èro empouisouna
de garço dòu païs emai venènt de Franço.

Ramoun coumo davans Satan barrè sa tèndo! Mai la fiho, — uno serp —, s'èro lèu
esquihado dedins! Desagrafè sa raubo, e fuguè nuso, dins la jauno clarta de la longo
candelo, risènt, jouino, superbo; anavo vers Ramoun:

— Vos pas? Siéu Prouvençalo... Eh degun lou saupra!

D'un cop, ié prenguè li dos man, e, lou tirant, li permenavo sus si sen, sus tout soun
cors.

Éu, pivela, d'un subit desir trevira, anavo la coucha sus la griso cuberto, quand ié veguè
lou Crist que venié de pausa.

— O Diéu!..

Sus sa tauleto aganto lou cisèu, lou tèn leva:

— Vai-t'en, puto! Vai-t'en!... Se noun...!

La garço d'espavènt s'abrivè dins la niue; e Ramoun, ié jitant sa raubo, escupiguè. Pièi
boufant coumo un negadis sauva di toumples, beisè lou crucifis lusènt de si lagremo; e
repetavo em'uno voues de calignaire:

— Te gramacie, Diéu! Te gramacie, Agnès!

IV

Gramaciavo Agnès! Èro plus qu'uno garço! I fangas de l'amour aro se gaudissié; e
Gautié, qu'èro autant chinatié, qu'èro bèu, la tenié pèr la car, e tuavo soun amo. Se
vesien dins lou jour, se vesien dins la niue.

Quàuqui fes, au castèu, courtés e façounous, la venié saluda, galant 'mé li servènto, e
charravo emé Jan...

Mai, dòu coustat marin, i'avié, souto la tourre, un fenestroun, proun bas, d'un croutoun
óubliada de tòuti, franc d'Agnès: n'en troublè lèu la clau; éu, leissè pas qu'un ferre pèr
i'estaca sa cordo.

E, dòu croutoun, mountavo lis escalié dins li tenebro, à la chut-chut.

Agnès lou reçaupié dins lou lié de Ramoun...

Elo tambèn venguè dins lou lié de l'amant.

E tòuti ié faguèron fèsto; que la lèi d'aquéu castèu èro lou plesi sènso lèi, desbrida
coumo li grignoun tras la Camargo!

Un cop qu'èro assetado em' éu dins la calanco d'ount avié vist passa la nau di ròugi
velo, aussavo lis espalo en regardant au larg, risènt:

— De que risèns?

— De rèn... D'un souveni... Ère folo... Vau pas la peno... Moun Gautié, digo-me que Cifèr saupra jamai que t'ame!

— Ti bouco, moun amour, an goust de Paradis!.

Tourna-mai li vaqui dins la croto fuiouso...

Emai fuguèsse Agnès seguro que si sèr avien pas d'uei de taupo, e que, de si servènto, la plus vièio emai la plus jouino s'estounavon de l'èr de benuranço e de felicita sus sa caro espandi (coume se countemplavo dins soun mirau d'argènt!), fasié la malurouso, essejavo de-longo en broudant 'mè Marioun o Babeto.

A cha pau s'èro apreso à ploura! La vesien cato-sourno intra dins sa capello en murmurant "Ramoun"!....

Or, i pèd de Jésus, coumo uno serp trencado e que boulego encaro lou remors mai d'un cop la jità tremoulanto.

Car avié pòu de Jan; éu, soufrié de coumprene, e tristamen, ausènt rèn dire, l'alucavo.

Quento infernal idèio alor Agnès aguè!

— S'un cop Jan s'enfioucavo d'elo, sarié mut quand revendrié soun mèstre.

Éro bèn près di bouco, lou poutoun qu'un matin d'avoust ié baiè:

— Jan, tu soun fraire de la, tambèn t'ame... lou sabes?

D'essniai subit Jan freniguè, pièi, sourriguè... Sourtié dóu tinèu caud ounte s'èro bagnado dins sa chambro, un bèu jour, quand ausiguè lou pas de Jan: s'assetè, nuso, à sa taulo cuberto de coufret plen de fard, de rouge, cousmeti fa de graisso de chin o fege de moutoun, pasto pèr se pela, de caus o d'ourpimen, e perfum dóu Levant — aflat de Terro-Santo pèr Ramoun pantaiant dins sa malancounié.

Se couifavo quand piquè Jan:

— Es tu, Jan? Intro! Intro! De que t'arrèsto? E que fasèn de mau? Se bagnon-ti pas nus lis ome emé li femo dins li ban emai lis estubo de la vilo? Siéu toun amigo, Jan, quàsi ta sorre. Diéu saup que soun puro mi pensado... emai li tiéuno? Anen, que vos?.

Jan, la mirant, bretounejè:

— Madamo, li poumo tardiero soun maduro: deman, pourrié bessai manda pèr li culi?

— Fau culi tout ço que Diéu vòu que culissien! Toun mèstre amavo tant quésti poumo d'òutobre! Qu saup s'eila n'en manjo?... Enfin... Vai-t'en, vai, Jan.

Tourna-mai ié faguè lou poutoun d'amista que lou destimbourlavo emai l'afoulissié; tant, que sa niue fuguè que preguiero e lagremo fàci à fàci davans soun mèstre et davans Diéu.

Mai Agnès èro en éu lou verme dins lou fru!

Aquelo niue, Ramoun pantaiè de soun Jan: venien de lou feri, au pitre; éu lou pourtavo dins sa tèndo; subran, dins uno longo barco daurado, sus lou Nil, mourié, dóu tèms qu'Agnès dins la plago tancavo un pougnard en risènt!

D'espavènt s'esvihè.

Lou Nil majesticous coulavo davans éu, pèr uno di sèt branco, que s'en van à la mar; lou camp di Sarrasin s'aloungavo sus l'autre bord; darrié Ramoun i'avié la branco de Damieto, ribejado pèr lou camp di Crousa, qu'èron dins aquelo isclos desempièi quàuqui mes qu'avien quita Damieto, pèr ana conquista la vilo que tenié l'Egito: Babilouno, e soun Sòudan terrible.

Mai l'inmense dragoun dóu Nil de si sèt tèsto, dins l'areno alounga, grardavo Babilouno; e falié lou passa! Fasien uno levado que coupavo li flot: tout-bèu-just finissien que l'enemi cavavo eila, de soun coustat vers Mansourah; lou flume e sis escaumo d'aigo tourna-mai serpejant, li Crousa perdien cor!

Lou chivalié d'Agnès sounjavò à-n-aquéu Nil misterious, tant long que degun es ana sus sis aigo plus luen que lou baus gigantesc d'ounte cabusso, au bas negant lioun, girafo, elefant, e devers l'Egito carrejant tout ço que fai creba li fielat di pescaire, gengibre emai rebarbo e canello e sandau, tout acò davalant dóu Paradis Terrèstre! Oh s'avié soun Agnès! Fugirien tóuti dous luen dis ome, dóu sang, dis òdi, di messorgo,

eilamount sus lou baus dóu flume, au Paradis! O, ié perdounarié, Jésus, qu'es tout Amour!

— Mai, tu, moun crucifis qu'ai fini d'esculta, d'aquéu bos de sandau frete toun cors divin, fin-que portes à moun Agnès fidèlo e casto l'óudour dóu Paradis e l'amour inmourtau!.

— Encaro pantaias, bel ami? Zòu, qu'es l'ouro de nous pousta sus lou grand cat , dins l'agachoun! Que tóuti li varlet siegon lèst! Questo niue, crese qu'auren de bèn prega pèr nosto vido!.

E lèu, Pèire es mounta dins la tourre de bos.

(Ramoun, aro galoi, l'a segui 'mé sis ome). N'i'a dè, davans lou camp, drecho de long dóu flume, cargado d'agachaire emai d'aubarestié.

Mai, soun auto li tourre en fàci, soun terrible li Turc de Scecedin! Terrible, lou calabre que bandis aquéu fiò de Satan, lou fiò gres!

— Levo levo!.

— Moun Diéu!.

Uno boulo de fiò grossou coumo un mié-mue, em'uno co de flamo plus longo que dos lanço, es mountado dins l'oumbro, aluminant l'aigo e li camp coumo un soulèu, e davaló em'un brut de tron mescla de foudre, o d'un vòu de demoun afouga dins lou vènt! Sus si couide e geinoui tóuti s'agroumelant pregon.

La boulo toumbo, e rado la grand tourre.

— Sian sauva! Sian sauva pèr Diéu, e pèr lou Rèi que prego cado nue per nautre, emé soun fraire neste tant bon segnour! , s'es escrida Ramoun.

Em'acò, li sóudat 'mé de sablo e d'ourino amousson l'orre fiò qu'a pertout regiscla....

E cantèron Nouvè lou sèr d'uno escaufado, davans li cors roumpu de sièis bràvi varlet.

Venguè lou jour, enfin, que passeron lou Nil, à la gafo, chivau trepejant la fangasso, li Templiers seguissènt fin-que dins Mansourah li Turc espaventa, lou bon comte d'Artés fraire dóu Rèi, fissa coumo uno escumadouiro, lou comte de Prouvènço emé Ramoun e Pèire soulet tenènt un pont de tout caire ataca! Que de plago, de vanc, e de vòuto e d'assaut e d'esplé sobre-uman Jèsus veguè dóu cèu! Plen de lanço, d'escut, de chivau et de gènt, lou flume indiferènt passavo, rouginas...

Mai Ramoun a vist soun segnour envirouna de Sarrasin ourlant, que fan telo d'aragno! S'abrivo, lou deliéuro à cop de lanço, quand de darrié, sus soun èume, un enorme ginjarro pico, sènsa traucha; mai vers l'espalo esquiho, e roump lis os. Cabusso, emai, se reballant, aganto soun ami, que sort dóu chaple sant.

... Pèire en si bras l'a pres, l'a pourta dins sa tèndo, i'a leva l'armaduro e l'a mes dins soun lié; lou mege l'a pensa: cren pas rèn pèr sa vido.

Ramoun, durbènt lis uei, assajo de sourrire:

— Pèr Diéu! quouro sareñ en Prouvènço, moun fraire, parlaren d'aquéu jour dins li chambro di Damo! dis Pèire.

E soun ami murmuro à malo peno:

— Ah que revèngue un jour dins la chambro d'Agnès!.

V

Dins sa chambro, souleto, Agnès plouro, à la mudo: i'a mai d'un mes qu'es mort Gautié dins lou tourné!

A dre de counfisa sa doulour à degun, franc qu'à Diéu; mai de Diéu a pòu; saup plus prega; viro dins si pensado e dins si remembranço coumo un moutoun calu.

Reviéu l'afrouso fèsto, à Iero, ount un cousin dóu comte de Prouvènço en s'embarcant avié permés que quauque jour sa femo, que l'amavo e qu'èro bello e casto, counvidèsse dins soun castèu li castelano qu'èron souleto, emai de galant chivalié.

Car se falié gaudi, d'ana servi Jèsus!

Partiguè 'mé Gautié, is uei vesènt de tòuti, counvidado, coumo éu!...

Raubo de sedo roujo tras que descouletado e rebalant poumpouso, centuro d'or que la fasié mai-que-mai fino, — enfin avié tira di cofre soun plesi! — pichot mantèu fourra 'mé broudarié d'argènt (fasié fresquet mau-grat lis amelié flouri), gant lis, soulié pounchu d'orfrès engalanta, auto couifo dreissant si corno ounte s'agrafon di dous constat dóu front li velo floutejant.

Au premié rèng, dins la tribuno pèr li damo parado d'escussoun de tòuti li segnour, barjacavo; pamens d'aùtri, mudo, sounjavon dela li vòuto e li dur jo di tournejaire, i bataio, eilalin veraio, de l'espous...

Elo, à l'asard picant di man, foulastrejavo.

Pièi li lòngui troumpeto drecho mai sounèron, e se cridè lou noum de Gautié: tout-d'un-cop diguè plus rèn, veguè plus rèn que soun amant, dins l'armaduro novo à-z-Ais facho pèr éu, superbe, trelusènt sus un blanc destrié que soun caparaçoun èro tout flouri d'iéli.

A soun bras gauche un riban vèrd èro nousa, lou meme que sarravo Agnès entre si man.

Meduso, sus l'escut d'argènt, de sis uei d'or fissavo Arnaud de Ventrabren, gaiard justaire.

Fuguè sènsø grand cop la premiero virado, emai l'autro: li lanço encaro èron prudènto. Mai, de ràbi subito, Arnaud poun soun coursíé, Gautié lou siéu, que sus un tros d'espaso routo resquiho, touumbo pas, mai bandis tèsto basso soun mèstre, tout-bèu-just quand la lanço d'Arnaud feris: trauco la maio fino de l'auberc long dóu còu, ras de l'èume, e dre dins lou poumoun se tanco; Gautié touumbo, e lou sang que boumis sort de pertout de l'èume.

Agnès crido, e falis.....

Oh lou retour, au mitan de siès chivalié e di varlet, darrié lou càrri que pourtavo lou cors plega dins richo telo, emai l'escut, la lanço, e l'èume lèu neteja pèr li raisso! Oh lou secret tourmènt, quand s'enanè dóu cros, i' aguènt pouscu baia que quauqui plour de femo coumo tòuti!...

Mai vuei encaro, s'es trop tristo, fau que digue qu'es pèr Ramoun! Ramoun lou traite qu'a pas sachu l'ama, que belèu eilalin se gaudis 'mé de Sarrasino maugrat Diéu!

— S'ères resta, catiéu!, sariéu restado à tu! O, es tu, qu'as dubert la porto à moun malur!.

Li debanavo en elo, aquélis infamò; mai sabié bèn curbi soun cor soutu de mot que pousquèsson ausi li servènto e li sèr:

— Amor que siès parti, Ramoun, siéu malurouso....!.

E Jan la counsoulavo, emai noun la creiguèsse...

... Reneissié lou printèms.

Agnès de jour en jour sentié lou tremoulun de sa car amourouso, e fugissié li rode ounte s'èron ama; mai sus soun lié bramavo; e de-fes èro folo coumo antan pèr Ramoun...

Or, pu lèu que pèr éu l'image de l'amant dins soun desir foundu, veguè dins si pantai lis uei d'azur de Jan! Jan fugissié sa chambro, e davans Diéu luchavo, desvaria, dins la grand salo bèn barrado, quouro Agnès, lou pregant de ié legi Tristan, à cha pau tout contro éu se tenié, frenissènto.

E pièi, fauguè veni ié legi dins sa chambro...

— Jèsus, d'avé vougu que ma plago, fuguèsse plus grèvo que disien, vous gramacie! Mai vous pregue de sauva moun Pèire emai vous pregue de sauva moun Agnès!.

Ramoun dins soun espalo sentié lou mau à bèlli dènt lou rousiga.

E lou malur, tambàn, rousigavo l'armado: avancavon pas mai; voulien pas recula. La Mort lis esperavo, espinchant de tout caire tras la caud e la set.

Li galèro, di Turc coupavon lou camin liquide di marchand de Damieto: lou camp manjavo que de rèsto, e coumençavo lèu la caremo e lou june, 'mé lou fiò dins lou vèntré, e la lagno dins l'amo! Emai èron de cènt e de milo e de milo que si gengivo pourrissien, la pèu di cambo se secavo e venié coumo de vièii boto; e quand lou nas sauvano, aro falié mouri.

De prèire, en counfessant, toumbavon, descounfès!

Alor, touto l'armado au flume de Damieto en mouloun revenguè s'embarca.

Li galèro semblavon d'espitau vougant à la desciso; e, butant sus li Turc, n'en passavo pas forço!

Or, tre-qu'avien piha, li Turc tuavon tout! (Enterin, dins lou camp, se fasié lou grand chaple)

Sus l'aigo e sus li nau plouvié tant de queirèu e de fiò gres, que Pèire enfin pren lou timoun; e plourant, mai pensant à Ramoun dins la calo, — amor que i'avié plus d'espèr, e que lou Rèi 'mé lou Soudan avié deja parla de trèvo, e que degun sabié mount'èro bataiant en terro — plan planet ausso dins lou cèu blu la bandiero de pas; pièi pauso tòutis armo, acousto uno galèro turco, e, li man jouncho, se rènd: Li Sarrasin, lou leissant, van tua dins sa nau li pàuri malaut.

Pièi, lou pihage! Pèire cerco Ramoun, e lou trobo vivènt!

— Ami!.

Lou tèn sarra, fin-que, souto li cop desbarca, siegon embarra dins lou camp turc.

E vegueron lou Rèi qu'èro aqui, presounié! Quàuqui marin avien segui Ramoun e Pèire; lis autre avien fugi; vo, quand lou long ginjarro sus sa tèsto lusié, lèu s'èron fa pagan.

De tout soun bèn, Ramoun gardavo pas plus rèn que lou Crist pèr Agnès, soun amour, e sa fe.

VI

Jan à geinoui dins la poulideto capello, li bras en crous, lis uei leva, plouro:

— Jèsus! e Nosto Damo, o vous que couneissès li femo miés que iéu, sauvas-me d'uno marrido femo! Ai las! Vau dins soun lié coumo li fedo au jas! Emai lou vogue pas, car es ma segnouesso e siéu pas qu'un pacan, un sèr! E moun segnour es moun fraire de la, qu'aro lucho pèr vous! Mea, mea culpa! De soun cor noun me fise; mai siéu embriaga de tout soun cors!... Un chin fai acò dins la court sènso trahi soun mèstre! Mai iéu! iéu! Ah moun Diéu! Iéu l'ame, emai l'ahisse!

Se revirè:

— Agnès!.

Intrado à la chut-chut, de si det redoulènt ié flatejant li gauto:

— M'ahisses tant, moun Jan?

— O, vous ahisse!

— Jan, perqué?

— Jèsus lou saup, vous lou redirai pas!..

S'èro dreissa, renant, mai beissavo la tèsto:

— Vous ahisse, que vous bacelariéu!

— Bacello, bacello-me, se vos! O, te leissarai faire, moun Jan!.

Lis uei lusènt d'estranjo voulupta, Agnès ié sourrisié... Jan aro la pregavo:

— Noblo damo...

— Pos dire Agnès!

— Noun, pas eici! Madamo, leissas-me vous ama castamen...

— Tout-aró m'ahissiés?

— Sabès proun que vous ame! Mai... vous ama... coumo Jèsus perdounarié, belèu... coumo lou sèr fidèu!

— Lou sèr tambèn a dre à-n-un bonur qu'es uno carita de sa mestresso, e qu'es la voulunta de Diéu, ... belèu.

— Ausès ansin...?

S'avancè poung sarra:

— Es uno carita de troumpa soun segnour coumo fasèn ensèn?

— Au noum, de Diéu, arrèsto! Se sabiés mi lagremo amaro, l'endeman dóu premié jour que siés vengu me querre!

— Iéu?

— O, tu! Envers Ramoun siés ma premiero fauto... Chut! N'en parlaren plus!... Creses que l'ame pas, Ramoun? L'ame!... Mai tu tambèn, te vole!... Jan, de lou faire soufri, sarié pas carita; mai noun, l'enganan pas, amor que saup pas rèn!... E s'un cop lou sabié, crese que sa bounta perdounarié... Fau plus jamai parla d'acò!.

Jan se tenguè soulet, un mes.

Quand revenguè, si sòurni bramadis tourna-mai se mescleron...

Un chivalié, de luen, 'mé la crous sus l'espalo, que si varlet ié disien Carle d'Aspremont, intrè dins lou castèu, un matin:

— Noblo damo, embarque à Iero. Un sèr qu'ai rescountra m'a di que voste segnour es eilalin: Diéu me mando vous óufri de pourta de nouvello — Segnour... .

Barbelavo en vesènt Jan que s'èro aproucha.

Se reprenguè:

— Courtés segnour, vous gramacie, e vous pregue en proumié d'ounoura nosto taulo!.

Manjè souleto em'eu; e Jan 'mé si varlet.

Tèms en tèms eissejavo: Ai lasso! Ount èro, ount èro, soun bèn-ama?... Pamens, lou chivalié sabié que dóu coustat dóu Nil aro se guerrejavo...

Un moumen fuguè mudo e lis uei esmara.

Pièi, d'un cop, de soun det tirè soun anèu d'or, qu'èro fa de dos serp que crousavon si tèsto.

Lou beisè loungamen, e se signè, doulènto:

— Segnour, ié baiarés. Que sache que mi bouco ié mandon moun amour pur, fidèu, benesi!. p...

Jan parlè pas de rèn.

Uno niue s'avisié qu'avié plus soun anèu:

— Es aro que lou veses? ricanavo sa bello.

— Ount es?

— Luen... sus la mar.

— Sus la mar? Lou mandas à Ramoun!

— O, Carogno! Messorgo de putan!

— Chut!.

Ié metié la man sus la bouco: sa voues traucavo li muraio.

— Jan, es pèr soun bonur! Jan, es pèr carita, pèr la pas de soun amo...

E tu tambèn, la vos? Ma messorgo es sacrado, e Diéu perdounara!

— Sian dana! Sian dana! Me vos faire coumplice! Mai noun! Lou sarai pas! Moun bon mèstre, lou jure! Jèsus, m'en vau à vous! Prenès-me! Prenès-me!.

Sourtiguè, sousclant, fòu, e passè lou valat.

Li chin avien japa; mai degun se moustrè....

Fuguè dins la calanco liso, à la primo aubo, qu'Agnès, aguènt segui sa lebreto à la ribo, jitant soun long mantèu, nuso coumo aquéu sèr qu'avié crida Ramoun sus la mar envoula, virant dins l'aigo fresco, e gelado de pòu, au founs d'un gourg que clarejavo, troubè Jan dourmènt tau qu'un jasènt de mabre, li man jouncho.

S'èro estaca i pèd uno reio d'araire, pièi avié cabussa de l'estèu d'ount Agnès, tras l'aigo e tras li plour, lou vesié coumo en sounge...

— Qu'es bon, lou Rèi Louis! disié Pèire à Ramoun dins lou camp turc jasènt souto un mantèu peious.

— Sabès qu'ai rescountra de matin neste Comte vengu de Mansourah pèr revèire si gent? M'a bèn vougu counta coume, emé lou Soudan, i'a cinq jour que lou Rèi dispuo, pèr nous autre mai que pèr éu.

Enfin, an fa d'accord, jura au noum de noste Diéu, au noum de Mahoumet: D'abord, sian tòuti libera, franc di malaut que podon pas marcha (mai acò's pas pèr vous!): esperaran que siègue entieramen pagado la rançoun: cinq- cènt milo liéure, — pèr l'armado; pèr éu, rendra Damieto, amor qu'un rèi coum'éu noun pago soun rachat em'un mouloun de peço! La Rèino a manda de Damieto li premié cènt milo: aceto, mai que revèngue Louis! Pecaire! S'acouchè dimars à la vesprado: Coumo l'enfant Jèsus, es nascu sèns glòri, soun Tristan!

— Es lou noum qu'aurièu chausi, s'Agnès m'avié baia 'n enfant...

— Vous lou baiara lèu, ami, quand revendren!.

Em' un sourrire triste, Ramoun aussè si braio e moustrè si dos cambo:

— Ah moun Diéu!.

Èron tout tavelado de negre.

E moustré si gengivo: èron pas que car morto.

Avié la malautié mountalo de l'armado!

— Acò's vengu bèn lèu , diguè simpletamen; Que Diéu sauve lou Rèi, e vous adugue tòuti au pèd dóu Mount Sacra! Iéu, s'es sa voulounta....

Beisè soun crucifis, en murmurant: — Agnès! .

L'endeman, fasènt lou gaiard coumo s'anavo intra en lisso o cassa loup e senglié, — emai soufriguèsse l'infèr dins soun espalo e la set de la fèbre en sa bouco macado, e que Pèire tres cop l'aguèsse reviéuda —, Ramoun trepè dins lou troupeu di deliéra que la feruno turco i galèro menavo.

Darrié, li gros malaut, barricada, mesclavon à si plang de doulour senglout, crid coulerous, preguiero, cant.

Pièi tout-en-un-cop se teisien: li Sarrasin avien fa sauta quàuqui tèsto...

A la ribo tambèn bandissien dins lou flume tòuti li qu'avien pas cambo lèsto. Ramoun cor-falissié, quand Pèire en si bras l'arrapè, e davalè dins la sentino, tant pudènto que boumiguè; Ramoun, éu, boumiguè lou sang!

E resteron aqui tres jour, amoulouna: Lis Emir dóu Soudan, subran, l'avien tua; aro, davans Damieto arrestavon lou Rèi sus lou Nil: pèr fini li voulien massacra! Pèire à cha pau vesié soun ami s'enana.

I'avié contro un mèmbre moustous de la carcasso apiela lou coutet, l'esquino contro un cau.

Agroumeli ras d'éu, tenènt sa man brulanto, l'aparant di butado emai dis esquichado, escoutavo sa voues mourènto e li silènci qu'emplissié mai-en-mai soun penous regoulun:

— Sabe que vau mourir... me dises pas de noun, Pèire; m'en vau mourir dins esto escuresino, sèns avé pas rèn fa que rènde ma mort bello, dins ésti crid bestiau, dins esto saleta, e plus qu'elo pudènt!... Si!... Iéu qu'aurièu vougu mourir dins lou soulèu pèr ta glòri, Jèsus!

— Mai es pèr éu, pèr éu, moun grand ami, que mores!

— Fai me lou crèire, ami, que vos me counsoula... Ansin siegue, perqu'es la voulounta de Diéu!.

Barrè lis uei; li durbiguè lusènt de plour:

— Noun reveirai Agnès! Segnour, perdounas-me se pènse à-n-elo quouro ai de pensa qu'à vous! Es vous pamens que me l'aviais baiado! Sabès bèn que l'amave coume voulias! De la quita es dur, sènsò rèn saupre d'elo à-n-aquesto ouro! O, nous retroubaren dins l'eternalo pas!

Sus terro revenguè:

— De tu que me counfèsse, ami, pèr qu'avèn ges de prèire... La veiras, tu, tre-que revendras. Ié diras coume l'ame! Mai... ause t'en parla... ai vergougno de iéu, mai... emai siegue puro e casto, s'avié fa, pèr la fauto de sa jouinesso — noun pas d'elo —, de sa bèuta,... di chivalié que soun resta... s'avié fa quaucarèn que Diéu aguèsse en òdi...

E se foundè en plour. Tout plourant, soun ami eissuguè si lagremo e lou sang de soun nas e sa susour. Alor, emé de grand esfors, de soun pitre tirè lou crucifis d'ònus; e longtèms lou quichant sus si bouco bavouso, beisè lou cors divin dóu plus ardènt poutoun qu'aguèsse à soun Agnès amourous baia!

Pièi, lou pourgènt de sa man seco e trantianto:

— Quand ié lou baiaras, digo-ié bèn acò: — Aquéu Crist, l'a pèr vous de-longo escrincela; vous porto soun amour fidèu dins un poutoun qu'es un poutoun pèr Èu, qu'es un poutoun pèr vous. Se vòsti bouco soun pas digno de lou prene, alor, fau que cregnés lou jujamen de Diéu! .

— Jure que lou dirai! faguè Pèire, escoundènt lou crucifis dins lou coufret qu'avié sauva.

Ramoun s'èro assoupi: escalè sus lou pont; avié plus set d'èr pur que d'aigo. La galèro descendie plan-planet long di ribo sablouso.

Emé si tres marin qu'èron pas renegat douz Sarrasin bargouinavon: Lis Emir enfin li leissarien tòuti passa Damieto (si sóudard la tenien), mai que lèu s'embarquèsson 'mé soun Rèi dins si nau, au largue qu'esperavon.

E déjà la grand vilo emé si minaret blanquejavo eilalin, — tras queto estubassado ensalissènt l'azur? Dins l'aureto de mar, queto orro oulour de graisso e de car grashado? —

Redavalè proun lèu, e veguè lou mourènt ai las, ai las!, badant coumo lou pèis sus l'erbo.

Sènsò durbi lis uei, sentènt la man de Pèire, Ramoun grimassejè soun suprème sourrire; pièi sa voues goutejè coumo uno font d'estieu:

— Moun Pèire, vole pas... que moun cors siegue i man di mescresènt... nimai dins sa terro!... Es trop luenchon la terro crestiano Acro... O... Pèire... me pourrisse... ploures pas.. que m'enchau?... moun amo es eternalo! Pèire... me bandiras dins l'aigo... juro-lou... La mar... la mar... que vai... soutu noste castèu... Vole pas qu'un toumbèu... lou cor... de moun Agnès...

— Lou jure.

— Siéu countènt. Agnès! te vese... A... gnès... Sis uei aro dubert countemplavon lou cèu; e la mort lou prenguè coumo pounchejo uno aubo...

E quand fuguèron tòuti en si nau, à-de-rèng li galèro aguènt acousta, pièi que lou Rèi aguè fa leva l'ancro e vouga devers Acro, sus lou batèu que Pèire èro soun capitàni li que restavon di marin e di varlet plouravon, saumejant lou lènt Miserere; dóu tèms que sus Damieto ersejavo lou fum di darrié fiò cremant tant de paùri malaut que li Turc avien prés en reprenguènt la vilo, e que Pèire en sousclant se clinavo pèr vèire uno oumbro s'evani dins l'aigo tenebrouso...

VII

Barrulo que barrularas! Dintre lis augo dintre li pèis dintre li ro dintre li trau ounte, tras l'anima e la flour que se mesclon, coumenço lou divin mistèri de la Vido! Travesso lou silènci e barrulo tranquile: Toun Agnès penso à tu; toun Agnès penso à tout! Auras toun mounumen inmouibile e proun dur, dins toun autié castèu! Que ta caro tant bello se trufe dis estèu e di raquin alabre: la memòri d'Agnès sara de mabre blanc!...

— Gautié, pièi Jan! Jésus! Alor sariéu danado?

Mourdènt si det, se grafignant, batant soun pitre, se rebalant pèr sòu, se jitant sus lou lié, sentié que remountavo au clar-escur de l'amo l'espavènt que cresié nega dins si sagan!

Tres jour, pamens, aguè, la messourguiero forço de faire l'estounado, e de saupre pas rèn, e d'espera li que cercavon dins la colo, — fin-qu'aguèsson crida li qu'aro barquejavon dins la calanco.

Emai vouguè pas vèire Jan; e preguè noublamen, coumo la castelano qu'enterro un sèr fidèu...

Mai quand venguè la niue, renasquè soun angouisso: èro mens de remors que de pòu! Au diable li doute di servènto aussant sis uei marrit — que ié fasié beissa!

— Mai Ramoun? Quouro revendra... lèu saupra tout. Ai lasso! Tout se saup!... S'èro proun bon pèr crèire qu'ère fidèlo, e que pensave pas qu'à-n-éu! Jèsus! Ai un sadou d'amour e de malur! O, plus urous soun li que van tutto sa vido ensèn, coumo dous biòu tirant sa rego, pièi s'endormon fraternau souto dos lauso jouncho! Acò, l'auriéu vougu: çò qu'aurian vougu faire de nosto miserabla vido, es pu verai que çò que n'en fasèn! Vole qu'acò, Ramoun lou vese dins lou mabre! E se more premiero, troubara moun amour sus li touumbo jasènt!.

Sabié que se mentié, pecadouiro capouno coumo un enfant vicious cridant soun innoucènci.

Aquesto nue veguè Ramoun dins lou grand lié alounga, siau, ras de sa femo tras que puro e tóuti dous pregant.

Subran lou lié fuguè un sepulcre, e Ramoun em' elo, dous jasènt de mabre blanc, emai soun vounvoun de preguiero mountèsse i capitèu dins un perfum d'encèns.

D'esperelo de si pechat se descargant sus la bounta de Diéu, risoulejè dins l'aubo:

— Vous gramacie, Diéu, de me baia lou raive tant misericourdiou, qu'abauco moun tourmènt e mostro lou camin de lum, qu'ai tant cerca!

L'endeman, dos servènto e dous sèr la seguènt, partié pèr Aïs, ounte lou vièi estatuaire — que Ramoun avié vist au castèu peirenau adourna lou pourtau, soulet, di douge Aposto —, emai tenguèsse plus la raspo e lou cisèu, encaro mestrejavo au mitan d'aprendis que venien de Prouvènço e quàuqui fes d'Itàli...

I'avié dins un cantoun dos resplendènti pèço, de mabre, tout-bèu-just carreja de Carraro, quàsi proumessu au grand segnour de Fourcauquié.

Mai Agnès faguè tant et tant 'mé si lagremo, lou record de Ramoun, et sa bèuta doulènto, que lou vièi, ié beisant la man, cedè lou mabre:

— Madamo, mandarai moun meiour oubrié dins voste bèu castèu — ounte sariéu vengu s'ère pu jouine, ai las! —, pèr esculta l'image fidèu de la Bèuta, la Jouinesso e l'Amour! E guidarés sa man, tambèn, sa man abilo, fin-qu'agués, noblo damo, envejo de beisa l'image proun fidèu dóu segnour qu'esperas. Madamo, mandarai moun meiour oubrié....

Coume sourtié, lou qu'èro proche l'alucavo, contro un afrous dragoun que fasié s'apielant, mistoulin dins soun vèsti negre, lou péu long, sis uei verdau lusènt misteriousamen...

Revenié sounjarello; e plan-plan caminavon, bressa pèr lou pas inchaiènt de si chivau quand, virant tèsto à drecho:

— Eila, la Santo Baumo! La baumo ounte dès-e-sèt an la Madaleno visquè souleto emé lis Ange e lou Segnour! Ié siéu mountado un cop.... Caminavon...

— Venès!, diguè subran.

Prenguè la draio resquihouso fin-qu'à-n-un planetèu, d'ount' un bos de gros chaine escalavo, arresta pèr un inmense baus de blanc roucas, trauca pèr la croto sacrado.

— Esperas-me sus aquéu plan!.

E s'enanè eilamoundaut, li pèd dins la mousso o l'umide o sus lou ro, tras lou bos sourne, ounte picavon li pi-verd; 'mai passé l'ourlado d'un loubas.

Agnès susant, brouncant, mountavo, man crousado, lou cor e l'esperit vuide, maugrat d'esfors pietous pèr retrouba l'anciano adouracioun de la femo qu'avié sus li pèd de Jèsus lava soun long pecat emé si long péu blound.

E quouro enfin touqué la croto miraclouso, ausè que soupira “Madaleno! Jèsus!”: ausavo pas prega pèr èstre perdounado de tout ço que voulié crèire qu'avié pas fa! Daut lou soulèu vivaro; e la pas noun venié.

Folo, qu'èro mountado afrounta sa vergougno dins lou calabrun de soun amo e lou mantèu de calabrun au cresten dóu baus agrafa, pantaiavo desvariado, — li bèu-l'òli martelant si pantai de si lugubri miau.

E, subito, la pòu l'envouloupè, di loup, de la nue, de Ramoun, de la mort; emai d'elo! Davalé, coumo uno oumbro escapant de l'Infèr! Or, tre-qu'au clar matin, lasso emé si gènt las, dins la court dóu castèu meteguè pèd à terro, l'oubrié gracious emé d'uei de diabloun s'avancè saludant:

— Noblo damo, moun mèstre m'a chausi. Me fai gau de vous óufri moun art! E siéu vengu tant lèu, qu'es iéu que vous recebe... Lou càrri emé li carretié soun deja luen, e lou mabre es pausa dre contro la capello, noblo damo: siéu lèst; espère vòstis ordre..

Agnès ié sourriguè, uei beissa vers li man tras que fino, pamens qu'anavon ié baia lou facile soulas di fàussi counsciènci.

Dins Acro l'ufanouso, après siéis jour de mar, li Crousa souto li bandiero se passejon; emai li proucessioun s'en van de glèiso en glèiso, de Sant Jaque à Sant Pèire e de Sant Gabriéu à Sant Jan de Jerusalèn, la meraviho.

E si fraire francés cridon “Vivo lou Réi!”, si fraire prouvençau cridon “Vivo Prouvènço!“; car dins Acro an soun four à-n-éli, emai sa glèiso, uno richo carriero, e tóuti sis oustau.

Lou de Pèire, paga pèr soun segnour lou Comte es magnifi.

— Ramoun , se dis, moun car ami, se poudiés emé iéu dins aquéu mabre blanc bagna ti plago, e l'ourduro di presounié! Mai de mabre ni'a ges dins lis oundo mouvènto.....

Or, un bèu sèr que dins lou jardin culissié li proumiès arange, un chivalié poudroux, tout susant dins l'auberc souto lou long mantèu, e triste, pareiguè:

— Segnour, cercave eici Ramoun dóu Blanc Castèu... Ai las! Escusas-me; vòsti varlet m'an di... Segnour, vène de Franço, aguènt ausi que lou Rèi vòu de chivalié mai-que-mai... Lou cresieu encaro vers Damieto; moun batèu tout-bèu- just es escapa di Turc!... Voste ami, lou couneissiéu pas, mai soulamen ai vist sa caro femo en passant pèr Prouvènço.

— Moun Diéu! Que vous a di?

— Me baiè queste anèu, lou beisant davans iéu: — Que sache que mi bouco ié mandon moun amour pur, fidèu, benesi!.

— O Ramoun! paure ami! Es li mot qu'esperaves d'ouro en ouro; li mot qu'auras pas entendu! Es Diéu que l'a vougu... Lis entèndes dóu cèu! Es fini toun martire... e lou miéu! Joio, joio de saupre toun Agnès fidèlo, amanto e puro: Que siegues benurous dins la celèsto pas!.

VIII

Enterin l'oubrié, coumençant pèr Agnès, avié fa de camin dins lou mabre! Deja, meravihado d'aqueú biais, se vesié talo qu'èro, franc que sa raubo empresounant lou còu pèr avé bèn à plen lou gàubi d'uno mounjo, l'avié coupado dre sus la pouncho di sen:

— Noblo damo , disié l'ardit escrincelaire, quand lou mabre sara coucha dins la capello, Diéu, que regardo d'aut, amara 'quest óumage de la bèuta qu'a facho, e qu'ansin ié rendès..

Agnès cabessejè; mai acò i'agradavo...

Pièi, venguè mai d'un cop vèire naisse Ramoun souto lou cisèu viéu, que fasié vóuteja de parpaion de mabre.

Or degun dóu castèu aguè dre de veni davans que l'acabèsse.

Miquèu (diguè soun noum) tèms et tèms la sounavo:

— Madamo, avié-ti pas lis espalo mens auto? lis uei un pau plus grand?....

Agnès, que lou guidavo, — o vergouchno! — metié li man davans sa caro coumo dins la doulour, mai mesclavo Gautié à sa vesioun, e Jan! Plouravo de coulèro!

E Miquèu escultavo en sourrisènt.

Si man semblavon man de femo, e si oun glo d'arpioun poulidet, rose e clar dins la pousso de mabre:

— Me rendès moun segnour! Pense qu'aqueú miracle...

— Miracle? Noun! Lou vese... en vòstis uei... Devine...

Fissavo soun regard verdau coumo uno serp pivelot un perdigau.

Agnès fin-qu'i mesoulo frenissié, coumo de quicon de sobre-uman.

Enfin Miquèu sarré, sis óutis:

— Noblo damo, ai fini. Manco plus que de pausa li mabre — perqué voulès ansin — au sòu dins la capello: mandas-me vòsti sèr. Pièi, pourtaran à-z-Ais, dins un cofre, l'argent que devès à moun mestre. Pèr iéu, vole pas mai, madamo, qu'un sourrire, e qu'un caste poutoun sus vosto man tant bello.

Souto la grando Crous pausèron li dous mabre. Pièi iè beisè li det: fuguè coumo de fiò!

— Ai tout-bèu-just fini quouro falié, madamo , countinuavo. Vuei arribon li premié — crese bèn — di Crousa revira d'eilalin. L'ai après de quaucun qu'es passa dins la niue, dóu tèms qu'au clar de luno amirave moun obro: Lou Rèi 'mé si Francés rèston en Terro Santo — emai lou Rèi Anglés menace soun reiaume e la Rèine sa maire en Paris —. Ourdounè, tambèn, qu'emé si gènt si fraire revenguèsson. Lou comte de Prouvènço es parti tout plourant. Adounc reveirés lèu, madamo, lou segnour qu'escrincelère eici. Longo mai! Long amour! E longo benuranço! Ansin siegue! Adieu-sias!.

E tras lis èuse minant s'esvaniguè.

Un pichot cade, eila, fumavo entre li ro...

E coumo quand partié Ramoun, sus l'auto tourre Agnès mountè: veguè de velo devers Iero...

Pièi, lou sèr, tremoullant d'angouïsso, veguè Pèire intra dins lou castèu, soulet.

Lou calabrun lou fasié mai-que-mai grave e majestuous:

— Madamo, ai pas besoun de dire... coumprenès... Es mort en murmurant “Agnès! “. O, vous amavo!... Coumo l'avès ama...: i'avès manda l'anèu....

Ausè pas avoua que Ramoun noun sabié...

Seguro que Ramoun l'avié proun cresegudo, escoundènt dins si plour messourguié l'orro joio, tout-d'un tèms aduguè Pèire davans lou mabre:

— Té, lou vesès, aqui, coume l'amave! Ensèn lou toumbèu tóuti dous nous esperavo, ensèn! De noste amour perfèt que siegue aquest image vivènt davans lis ome e vivènt davans Diéu!.

Lou mabre dins la capeleto lusissié tras l'oumbro.

S'ausissié que li soupir d'Agnès.

Pèire, alor, sourtiguè lou crucifis d'ònus:

— Es lou record sacra que vous porte, madamo. M'a fa jura de bèn repeta si paraulo; sarié pas de besoun, amor que lou jour même recebié voste anèu. Pamens, repetarai: — Aquéu Crist, l'a pèr vous de longo escrinela: vous porto soun amour fidèu dins un poutoun qu'es un poutoun pèr Éu, qu'es un poutoun pèr vous. Se vòsti bouco soun pas digno de lou prene, alor, fau que cregnés lou jujamen de Diéu!

E ié pourgié lou Crist.

Agnès frenissié... Pièi, pausè si bouco sus lou cors de l'Ome-Diéu, e subran, toumbè morto i pèd dóu blanc jasènt! ...

Mai Pèire èro segur que Diéu l'avié vougudo jougne emé soun Ramoun tras un esmai d'amour, dins la mort benesido, après sa vido puro!

E despièi sèt-cènt an qu'Agnès soutu sa lauso jais contro lou cros vuide, aquéli mabre blanc fan clareja dins l'erbo e li rouino e li plueio rajant dóu nivoulan marin, dins lou mistrau que rasclo lou cèu blu 'mé si lòngui rounflado, dins la pas de la luno e lou siau estelan, la messorgo d'amour, que lis ome an en òdi, emai siegue un soulas en ribo de la mort.

La Maillerie, été 1964

© CIEL d'Oc – Jun 2010